

РОЗДІЛ 5

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ворошчук Оксана

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
oksana.voroshchuk@pnu.edu.ua,

Дідух Ірина

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
iryna.didukh@pnu.edu.ua

Постановка проблеми. Організація навчально-виховного процесу в освітніх закладах є одним з важливих показників соціально-економічного та культурного рівня держави. Він постійно вдосконалюється відповідно до запитів суспільства. Вищі повинні формувати особистості, компетентні кадри для професійної діяльності. Повномасштабне вторгнення РФ до України (з 24 лютого 2022 р.) кардинально змінило життя всіх без винятку українців. Ситуація, що склалася, спричинила фізичне та психологічне насилля. Роль соціальних працівників в Україні змінилась через економічні та політичні умови. Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери потребує оновлення, відповідно до подій, проблем різних категорій населення. Слід змінювати не лише зміст освіти, а й шляхи її реалізації. Особливої уваги потребує соціальна робота з військовослужбовцями та членами їх родин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань професійної підготовки фахівців соціальної сфери в умовах війни у своїх дослідженнях звертаються С. Архіпова, Н. Бирса, Н. Бойцова, Ю. Бриндікова, Т. Григоращ, Т. Голубенко, О. Дичко, О. Дубасенюк, І. Івженко, І. Манохіна, А. Мартинюк, Н. Олексюк, Л. Романовська, І. Савельчук, Л. Школяр та інші.

Мета статті – обґрунтувати підготовку фахівців соціальної сфери в вишах України в умовах воєнного стану для роботи із різними категоріями населення; вивчення напрямів співпраці з дітьми, сім'ями та повноважень фахівців соціальної підтримки; дослідження змін у сфері соціальних послуг через воєнний стан в Україні.

Виклад основного матеріалу. З початком повномасштабного вторгнення всі сфери життя в Україні зазнали чималих змін. Відбулись зміни і в галузі соціальних послуг, які визначені діями, що спрямовані на подолання та профілактику складних життєвих обставин громадян. Так, у законі України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 р., наказі Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Класифікатора соціальних послуг» від 9 липня 2020 р., законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. бачимо, що державна політика направлена на

розробку програм всіх рівнів задля підтримки певних категорій людей, сприяння профілактично-реабілітаційної роботи, періодичний менеджмент (ст. 7) [4]. А в період воєнного стану, відбулась свого роду переорієнтація цих послуг [5].

В пріоритеті стала матеріальна та психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам, малозабезпеченим та людям, які через війну втратили житло, постійний дохід. Послуги стали носити терміновий характер [7].

Загалом, метою навчання у вищій школі є здобуття майбутніми спеціалістами різних галузей високого рівня наукових, творчих професійних і загальних обізнаностей [2]. Всі рівні освіти ґрунтуються на компетентностях, які законом України «Про вищу освіту» від 2014 р. визначені, як «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, цінностей...» (ст. 1) [2]. Становлення спеціальності «Соціальна робота» в Україні почалось з 1991 р. за напрямом «Соціологія». У 2000 – х роках відбулось продовження за напрямом «Соціальне забезпечення» з подальшою розробкою навчально-методичного забезпечення. З 2011 р. і донині відбувається остаточне оформлення дисциплін, оновлення аспектів вивчення, інноваційний супровід студентів цієї галузі. Передумовами формування кадрів є виникнення професії «соціальний працівник», стійка законодавча база, формування моделей рівневої підготовки кваліфікованими викладачами, іноземний досвід тощо [8, с. 121–125]. Щодо вимог до підготовки фахівців соціальної сфери, то найкраще їх можна простежити у Стандартах вищої освіти України (Бакалавр/ Магістр) для галузі «23 Соціальна робота» від 24 квітня 2019 р., які є основою для навчальних планів та робочих програм.

Підготовка фахівців соціальної сфери у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника здійснюється за спеціальністю 231 «Соціальна робота» за двома освітніми програмами «Соціальна робота» і «Соціальна педагогіка» [6]. Навчання відбувається очно і дистанційно. В освітніх програмах чітко зазначені об'єкти вивчення, цілі та методи навчання, обладнання, навантаження, компетентності та інше. Відповідно до стандарту окреслено, що майбутні спеціалісти мають вивчати ситуації конкретних осіб, родин, цілих груп задля вміння їх оперативного розв'язання в професійній кар'єрі. До необхідних інструментів віднесли цифрові технології, інформаційні ресурси та програми. Навантаження охоплює 240 кредитів ЄКТС.

До фахових компетентностей входять: знання і розуміння сутності, значення і видів соціальної роботи та основних її напрямів (психологічного, соціально-педагогічного, юридичного, економічного, медичного; здатність прогнозувати перебіг різних соціальних процесів; здатність до виявлення, соціального інспектування і оцінки потреб вразливих категорій громадян, у тому числі які опинилися в складних життєвих обставинах; знання і розуміння організації та функціонування системи соціального захисту і соціальних служб; здатність застосовувати сучасні експериментальні методи роботи з соціальними об'єктами в польових і лабораторних умовах; здатність оцінювати соціальні проблеми, потреби, особливості та ресурси клієнтів; здатність розробляти

шляхи подолання соціальних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення; здатність до надання допомоги та підтримки клієнтам із врахуванням їх індивідуальних потреб, вікових відмінностей, гендерних, етнічних та інших особливостей; здатність ініціювати соціальні зміни, спрямовані на піднесення соціального добробуту; здатність до розробки та реалізації соціальних проектів і програм; здатність взаємодіяти з клієнтами, представниками різних професійних груп та громад; здатність дотримуватися етичних принципів та стандартів соціальної роботи здатність до генерування нових ідей та креативності у професійній сфері; здатність до сприяння підвищенню добробуту і соціального захисту осіб, здійснення соціальної допомоги та надання підтримки тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах тощо [9].

До методів навчання відносять загальнонаукові і спеціальні методи пізнання соціальних явищ; методики оцінки поведінки чи діяльності індивідів і соціальних груп; педагогічні, економічні, психологічні, соціологічні, інформаційно-комунікаційні технології.

Відповідні фахові компетентності забезпечують освітні компоненти: методи соціальної роботи, соціальна робота з постраждалими у воєнний період, соціальна профілактика СР з різними групами клієнтів, в т. ч. із сім'ями на етапі раннього втручання, медіація осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах і ін. Важливим аспектом навчання студентів є виробничі практики: волонтерська практика, практика в ЦСС та закладах соціальної реабілітації, практика в територіальних центрах та закладах соціального захисту, фахова практика. Обізнаність студентів-бакалаврів соціальної роботи полягає у підготовці фахівців, направлених на добробут вразливих категорій.

Випускники освітніх програм працюють в Центрах життєстійкості, благодійних організаціях які працюють з військовими та їх родинами, консультують військових і членів їх сімей в госпіталях, беруть участь у ретритах. Військово-соціальна робота з військовослужбовцями полягає у забезпеченні їх фізичного та ментального здоров'я, задоволенні матеріальних потреб, всебічної захищеності та соціальної активності. До основних напрямків соціальної роботи відносять захист, реабілітацію, супровід, підтримку тощо. До основних видів такої допомоги відносяться морально-психологічна, грошова (пенсійна, компенсаційно-страхова), продовольчо-речова, з охорони здоров'я, житлова, соціально-професійна адаптація звільнених зі служби з вагомих причин (наприклад, через поранення) [1]. Члени родин військових мають пільги на комунальні платежі, мають право на безкоштовне навчання (у вишах), а також матеріальну та медичну допомогу.

Сучасними методами навчання в вищій школі, у тому числі й майбутніх фахівців соціальної роботи, є перевернуте навчання, дискусії, конференції, заняття з елементами тренінгу, диспути, колоквиуми, дебати, полеміки тощо.

Отож, здійснивши аналіз нормативно-правової документації, навчальні плани та психолого-педагогічну літературу можна стверджувати, що підготовка фахівців соціальної роботи в умовах війни зазнала змін, які впливають на її якість. Науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти використовують

цифрові технології та сучасні методи навчання. Навчальні плани та робочі програми відповідають Стандартам вищої освіти. Внесення змін через запровадження вивчення нових освітніх компонент в освітні програми з урахуванням ситуації стають основними елементами для успішної рефлексії на виклики, які постають перед фахівцями з соціальної роботи в умовах жорстокої війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Журавльов М. В., Мулява В. Д. Організація військово-соціальної роботи у Збройних Силах України: основні проблеми становлення та удосконалення в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*. 2018. Вип. 1 (44). С. 72–79.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 04.03.2025)
3. Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення 05.03.2025)
4. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення 05.03.2025).
5. Івженко І. Б., Голубенко Т. О. Дичко О. О. Підготовка фахівців соціальної роботи (соціальних працівників) в Україні в умовах воєнного стану. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 6. С. 388–400.
6. ПНУ ОП 321 Соціальна робота. URL: <https://nmv.pnu.edu.ua/bakalavrat/231-sotsialna-robota/> (дата звернення 06.03.2025)
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» від 7 травня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-п#Text> (дата звернення 06.03.2025).
8. Савельчук І. Б. Підготовка соціальних працівників за сучасних умов: інноваційні тенденції. *Педагогічні науки*. 2016. Вип. 1 (83). С. 120–125.
9. Стандарт вищої освіти України (Бакалавр) для спеціальності «231 Соціальна робота» від 24 квітня 2019 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-Sotsial.robota-bakalavr-VO.18.01.pdf> (дата звернення: 06.03.2025).
10. Школяр Л., Бирса Н. Особливості професійної підготовки фахівців соціальної роботи в умовах дії воєнного стану в Україні. *Наука і освіта*. 2023. № 4. С. 23–27.